

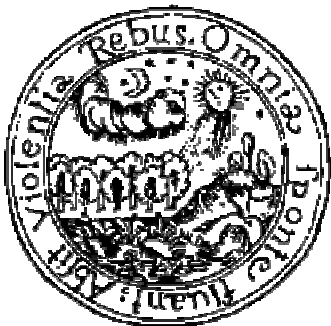

*Wij zijn allen burgers
van één wereld*

**Comenius Contact 17
februari 2007**

Comenius Stichting

De stichting heeft als doel het verbreiden van de kennis over de persoon en het gedachtegoed van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens denkbeelden nog steeds een grote actualiteit bezitten.

Secretariaat

Postbus 5810, 1410 GA Naarden
T.: 035-694 0526
E.: info@comenius-naarden.nl
I.: <http://www.comenius-naarden.nl>
Postbank: 2326180
ABNAMRO: 554085216 t.n.v.
Comenius Stichting te Naarden
ISSN: 1568-9565

Comenius Contact

Comeniusdag 2007

Sinds haar oprichting in 1993 heeft de Comenius Stichting negen Comeniusdagen georganiseerd. Hierbij stond telkens één invalshoek voorop, t.w. de focus op *burgerschapsvorming*. Dit vraagstuk staat ook centraal in het gedachtegoed van Comenius en het is nog steeds actueel. Het denken over een rechtvaardige en fatsoenlijke samenleving is blijikbaar van alle tijden.

**Zondag 22 april 2007, 15.00 uur
Grote Kerk, Naarden**

**Prof. dr. Micha de Winter:
Kinderen als medeburgers**

**Muzikale omlijsting:
Wybe Kooijmans, orgel
Blazersensemble**

Prof. dr. M. de Winter

De invalshoek dit jaar is de netelige vraag hoe we kinderen kunnen opvoeden tot medeburgers in een voortdurend veranderende samenleving. De spreker is prof. dr. M. de Winter, hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit van Utrecht. Evenals Comenius benadert De Winter het vraagstuk van de sociale vorming van kinderen en jongeren vanuit een gefundeerde ethiek en een democratisch-getinte optiek op het omgaan met elkaar als het hoogste richtsnoer. Bovendien vindt hij dat kinderen van jongs af aan moeten leren om te participeren in een pluriforme samenleving. Volgens De Winter moeten alle maatschappelijke instituties hieraan een eigen bijdrage leveren. In zijn voordracht zal De Winter ingaan op de voorwaarden die voor dit opvoedingsdoel noodzakelijk, bruikbaar en haalbaar zijn.

Het welzijn van een volk is afhankelijk van de juiste opvoeding van de jeugd.
Comenius, *Grote Onderwijsleer*, 1657

Driehonderdvijftig jaar Opera Didactica Omnia

Dit jaar wordt in Praag en in enkele andere steden herdacht dat een van Comenius' hoofdwerken, t.w. de *Opera Didactica Omnia* (De volledige didactische werken) 350 jaar geleden in Amsterdam zijn verschenen. Hoewel dit feit op zich een goede reden vormt om bij deze gebeurtenis stil te staan is er ook een eigenlijke reden. Boeken hebben namelijk ook een geschiedenis. De lotgevallen van Comenius' *Opera Didactica Omnia* zijn nauw verbonden met diens handel en wandel na zijn aankomst in Amsterdam waar hij de laatste veertien jaar van zijn leven heeft doorgebracht.

Comenius kwam eind augustus 1656 in Amsterdam aan. Hij koos voor deze stad, omdat hij hoopte hier in alle rust een aantal van zijn werken te kunnen uitgeven. Het betreft hier de manuscripten die Comenius had weten te redden, toen zijn huis en zijn bibliotheek in Leszno tijdens de Zweeds-Poolse oorlog (1655-1656) in vlammen opgingen.

Comenius had drie redenen om voor Amsterdam te kiezen. Ten eerste stond de stad bekend vanwege de vele goede drukkerijen die hier gevestigd waren. Ten tweede heerste in de Republiek der Nederlanden een grotere vrijheid van drukpers dan elders. Ten derde was Comenius naar Amsterdam uitgenodigd door zijn mecenas Laurens de Geer (1614-1666) met wie hij al vanaf 1642 een hechte en vriendschappelijke relatie onderhield.

De uitnodiging van De Geer aan Comenius werd geschreven door Jan Rulicius (Rülitz, 1602-1666). Deze Amsterdamse predikant verdient in deze context een afzonderlijke vermelding. Hij was namelijk een huisvriend van de familie De Geer. Bovendien trad hij geregeld op als penvoerder en ook als tolk van De Geer, omdat deze het Latijn onvoldoende machtig was. Rulicius en Comenius hadden elkaar voor het eerst ontmoet in 1642. In dat jaar bezocht Comenius Amsterdam en werd er ten huize van De Geer onderhandeld over het onderwijsproject dat Comenius in Zweden in opdracht van De Geer senior zou gaan uitvoeren. Rulicius was als huispredikant De Geer's vertrouweling.

Rulicius introduceerde Comenius in de toenmalige Amsterdamse hogere kringen. Hij bracht hem in contact met enkele kerkelijke en bestuurlijke hoogwaardigheidsbekleders en met een aantal vertegenwoordigers van de intellectuele elite, zoals de rectoren van de beide Amsterdamse Latijnse scholen en de bibliothecaris van het Atheneum Illustre, professor Senguerdus (1610-1667). Deze was in 1648 als hoogleraar aan de Amsterdamse Hogeschool benoemd. Hij was vooral geïnvolveerd in het debat over de vraag in hoeverre men de Bijbel al dan niet letterlijk moet nemen bij teksten die in tegenspraak zijn met de feiten die de 'nieuwe' natuurwetenschap aan het licht had gebracht. Bovendien had Senguerdus als curator van de beide Amsterdamse Latijnse scholen ook een oprechte belangstelling voor pedagogiek en didactiek als zodanig. In een autobiografie die Comenius een jaar voor zijn dood schreef, vermeldt hij dat hij met Senguerdus vele malen over deze beide onderwerpen van gedachte heeft gewisseld. Waarschijnlijk heeft Senguerdus Comenius ook voorgedragen als hoogleraar aan het Atheneum Illustre. Comenius heeft dit aanbod overigens geweigerd, omdat hij zich wilde wijden aan de zorg voor de leden van zijn Broedergemeente in ballingschap en aan de uitgave van zijn geschriften. Hij accepteerde overigens wel het aanbod van de sleutel van de stadsbibliotheek. Misschien hebben de gesprekken tussen Comenius en Senguerdus hier wel plaats gehad.

Behalve over de rol van Rulicius en Senguerdus bij de introductie van Comenius in het Amsterdamse moeten hier ook nog enkele andere historische feiten vermeld worden. Deze hebben namelijk rechtstreeks te maken met de uitgave van de *Opera Didactica Omnia*. Ook over deze feiten zijn we door Comenius zelf in zijn autobiografie uit 1669 geïnformeerd. Volgens hem liet Laurens de Geer al spoedig na zijn aankomst in Amsterdam zich informeren over zijn publicatieplannen. Comenius toonde hem toen de manuscripten van twee delen van de *Catholica* (Het universele beraad over het verbeteren van de menselijke omstandigheden), t.w. de Panegersia en de Panaugia. De Geer liet deze beide geschriften onmiddellijk in het Frans vertalen. Na lezing ervan stelde hij Comenius voor om de beide traktaten te laten drukken, hetgeen geschiedde.

Kort na zijn aankomst in Amsterdam reisde Comenius naar Utrecht om geld in te

Grote daden worden gedroomd voordat zij worden verricht.

G.W. Leibniz (1646-1716)

zamelen voor zijn geloofsgenoten. Hier had hij ook een ontmoeting met enkele Hongaarse jongelui die in Utrecht studeerden. Van hen ontving Comenius een exemplaar van zijn boek *Schola Ludus*. Comenius was dit boek kwijt geraakt door de brand in Leszno. Teruggekeerd in Amsterdam gaf hij het boek aan Rulicius die het weer door gaf aan de Amsterdamse magistraat Cornelis Witsen. Blijkbaar was deze zo enthousiast over *De school als spel* dat hij Comenius en Rulicius in december 1656 op het stadhuis uitnodigde om hem in het bijzijn van de andere burgemeesters en van de beide rectoren van de Latijnse scholen meer te vertellen over de overige werken die hij tijdens zijn verblijf in Hongarije (1650-1655) had geschreven.

Het gesprek op het Amsterdamse stadhuis had voor Comenius grote gevolgen. Besloten werd dat hij poorter van Amsterdam zou worden. (NB. geen ereburger zoals vaak vermeld wordt, want deze titel bestond toentertijd niet.) Bovendien werd een jaargeld overeengekomen van 800 gulden te voldoen in bedragen van 200 gulden per kwartaal. Comenius werd ook gevraagd om privé-onderwijs te geven aan de zonen van Witsen, De Graeff en Rulicius. Ten slotte werd er besloten om de *Schola Ludus* te laten drukken bij de Amsterdamse uitgever Van de Berg (Montanus). Voor de kosten van de uitgave van de *Opera Didactica Omnia* stond Laurens de Geer garant.

De *Schola Ludus* is in 1657 tweemaal gedrukt. Eenmaal in een afzonderlijke uitgave en eenmaal als onderdeel van de *Opera Didactica Omnia*. Het geschrift is voorzien van een opdracht aan de Amsterdamse burgemeesters (zie het titelblad op de volgende pagina). Bovendien moet hier nog vermeld worden, dat de ontvangst van Comenius in het Amsterdamse stadhuis ook is vereeuwigd in een schilderij (zie foto).

Ontvangst Comenius stadhuis Amsterdam
Staatsmuseum Praag Václav Brožík 1898

Rest de vraag waarom de Amsterdamse vroede vaders zo enthousiast waren over de *Schola Ludus*. Het antwoord op deze vraag is op zich een onderzoek waard en het is bovendien niet in enkele zinnen te geven. Het lijkt echter niet al te gewaagd om te beweren dat de Amsterdamse burgemeesters getroffen waren zowel door de vorm als door de inhoud van Comenius geschrift.

De *Schola Ludus* is een toneelstuk voor scholieren waarin deze door middel van een rollenspel worden ingeleid in de complexe problematiek van de rechten en plichten van burgers in een rechtvaardige en fatsoenlijke samenleving zoals deze Comenius voor ogen stond. Overigens biedt Comenius zijn blauwdruk van een rechtstaat niet in een kant en klare vorm aan. Het toneelstuk speelt zich af op een eiland waar een

The world is a stage.

W. Shakespeare

1564-1616

Comenius Contact

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren aan de verspreiding en verdieping van Comenius' gedachtegoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich overigens het recht voor om teksten desgewenst in te korten.

Comenius Contact verschijnt in principe twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtegoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

Bestuur van de Comenius Stichting

Voorzitter: dr. J.A.M. Carpay
 Secretaris: M.J.H. van den Maagdenberg-Demaret
 Penningmeester: H. Lanting
 Leden:
 M.P.D.B^{esse} van Sytzama-van der Borch tot Verwolde
 A.T. Moussault
 M. Schröder

Comité van Aanbeveling

Dr. J.P. Rehwinkel, burgemeester van Naarden, voorzitter
 Leden:
 Jhr. mr. D.J. de Geer, rechter te Zutphen
 Z.E. Petr. Kubernát, ambassadeur van de Tsjechische Republiek
 Z.E. J. Kuderjavy, ambassadeur van de Slovaakse Republiek
 Mr. B.J. Asscher, oud-president van de Rechterbank te Amsterdam
 Mevr. dr. Rita Kohnstamm, psycholoog en publiciste
 De heer Thijs van Leer, musicus en componist
 Mevr. dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. Nat. UNESCO cie.
 Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht
 Prof. dr. L. Leertouwer, em. hoogleraar RU Leiden

Raad van Advies

Dr. mr. G.J. Leibbrandt, vm. voorzitter Nationale Unesco Commissie
 J.J. Meijer, vm. (vice-)voorzitter Comenius Stichting
 Mevr. Prof. dr. D.W.J.M. Pessers, rechtssocioloog en publiciste
 Dr. F.H.J.M. Suasso de Lima de Prado, slavist en publicist

Donateur zijn van de Comenius Stichting

Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zich op te geven als donateur. De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren. Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal € 16,50-- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangskaart voor de Comeniusdag. Donateurs die € 45,-, of meer storten ontvangen tenminste twee toegangskaarten voor de Comeniusdag. De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.

Titelblad De school als spel (1657)

groep emigranten probeert om in het voetspoor van de Griekse wijsgeren Solon, Plato en Aristoteles een nieuwe eigentijdse (!) samenleving op te bouwen. Opmerkelijk in Comenius' plot is vooral het streven van de hoofdrolspelers naar een vreedzame samenleving. Het bestuur, de rechtspraak, het onderwijs, de handel en de defensie kortom alle sectoren zijn hierop gericht. Daarom zijn alle burgers op de *harmonie* als de hoogste waarde betrokken. Het lijkt niet al te gewaagd te veronderstellen dat dit sociale elan de Amsterdamse magistraten heeft aangesproken. Als bestuurders hadden zij immers het nodige met de Amsterdamse poorters te stellen, zowel met de gevestigde als met de aanstaande, d.w.z. de jongeren.

Volgens Karl Marx herhaalt de geschiedenis zich, maar telkens wel met andere hoofdrolspelers. Ook nu staat het onderwijs weer voor de vraag hoe we de scholieren goed moeten voorbereiden op hun rol als (mede-)burger in een voortdurend veranderende samenleving. De dramaturgische benadering zoals verbeeld en verwoord in de *Schola Ludus* kan derhalve nog steeds als een richtsnoer dienen. Misschien moet er wel een Nederlandse vertaling van komen. Tot nu toe is het werk alleen in het Duits vertaald. Maar ook in dit taalgebied is de *Schola Ludus* tamelijk onbekend.

Donateur worden van de Comenius stichting

Naam en voorletters:.....
 adres:.....
 postcode en woonplaats
 e-mailadres
 geeft zich hierbij op als donateur van de Comenius Stichting en zal jaarlijks, tot wederopzegging € (min. € 16,50) geven.
 datum.....handtekening
 Opsturen naar: Comenius Stichting, Postbus 5810, 1410 GA Naarden